

Ethisch verantwoord sporten

Jouw bijdrage als sportbegeleider

Vrije Universiteit Brussel

1) Ethisch verantwoord sporten

Met het decreet van 13 juli 2007 inzake medisch en ethisch verantwoorde sportbeoefening (MEVS), werd vanaf 1 januari 2009 in de Vlaamse Gemeenschap een algemeen kader voor de ethisch verantwoorde sportbeoefening gecreëerd. De Vlaamse Regering richt zich op zes ethische thema's¹:

1. rechten van het kind in de sport
2. inclusie
3. respect voor diversiteit
4. fair play-beginsel
5. fysieke en psychische integriteit van het individu
6. solidariteit.

Hoewel de meeste thema's een aanpak vanuit het bestuur van de sportclub verwachten, kan ook een trainer perfect bijdragen aan het fair play-beginsel en de fysieke en psychische integriteit van het individu. Deze bijscholing zal zich dan ook enkel beperken tot deze twee thema's.

2) Stimuleren van Fair Play

a) Wat is fair play?^{2,3,4}

Fair play staat voor een aantal regels en gedragingen om op een veilige en sportieve manier te sporten volgens de bedoelingen van het spel/de sport. Het is meer dan enkel een gedragscode en gaat verder dan het specifieke karakter van de sport. Ook sport-overstijgende waarden en normen krijgen een plaats binnen fair play. In de sportliteratuur wordt dan ook een onderscheid gemaakt tussen formele en informele fair play.

In elke sport worden vooraf afspraken gemaakt hoe een wedstrijd gespeeld moet worden en wat de regels zijn. Deze regels zijn vastgelegd in het reglement. Het zich houden aan deze voorgeschreven regels valt onder de noemer **formele fair play**. Het toezicht op deze regels gebeurt door de scheidsrechters of juryleden. De ene scheidsrechter is echter de andere niet. Ondanks de inspanningen die er gedaan worden om een consequente lijn te trekken in beoordelingen, kan de interpretatie van de regels onderling verschillen. In belangrijke mate bepaalt de scheidsrechter dus mee wat fair is. Het aanvaarden van beslissingen van de scheidsrechter/jury (ook al hebben zij het af en toe bij het verkeerde eind) behoort dan ook tot de formele fair play.

Naast het aanleren van de regels, is het eveneens de taak van de trainer om de kinderen te stimuleren tot **informele fair play**. Dit zijn acties die niet zijn vastgelegd in de reglementen maar wel bijdragen tot de morele verbreding van het fair play begrip en de wedstrijdssport zodanig proberen te

¹ <http://www.cjssm.vlaanderen.be/gezondsporten/evs/>

² STEENBERGEN, J. en VLOET, L. (2007). Fair play...over de regels en de geest. Deventer: ...daM uitgeverij.

³ BUISMAN, A., STEENBERGEN, J. en VAN DE LANGEMHEEN, J. (1997). Fair play in de sport. Een vakoverschrijdend programma voor het voortgezet onderwijs. Bekadidact.

⁴ STEENBERGEN, J., VAN HILVOORDE, I. en TAMBOER, JWI. (1995). Fair play: Een conceptuele beschouwing van fair play in het licht van een ruimer waarden en normen debat. Arnhem: NOS*NSF (publicatienummer 259).

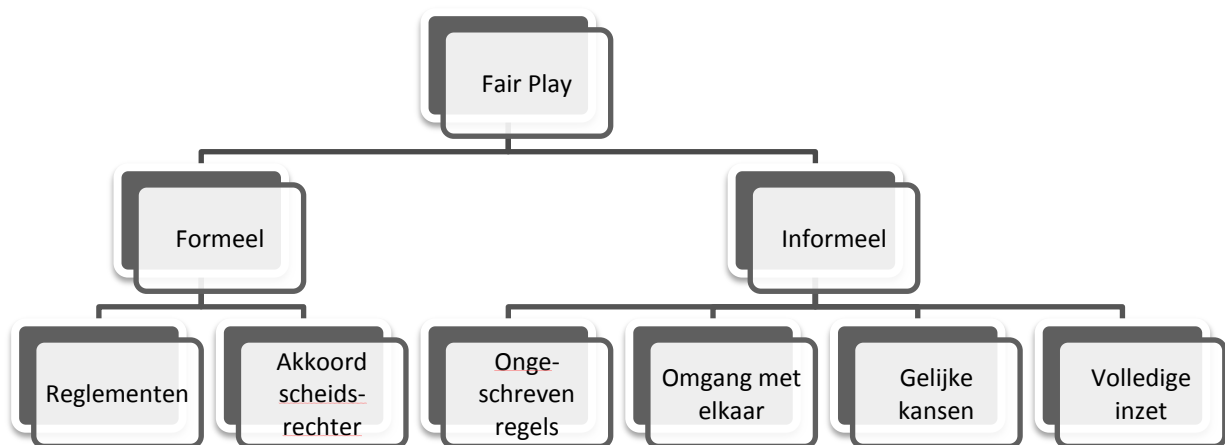
optimaliseren. Een sporter kan bij overtreding van de informele regels niet bestraft worden door de scheidsrechter of jury maar als trainer dient men hier wel gepast op te reageren. We onderscheiden binnen de informele fair play vier categorieën:

1. Ongeschreven regels: Dit zijn gedragsnormen die voor elke sporttak verschillend zijn. Zo is het bijvoorbeeld gebruikelijk dat teamsporters elkaar na de wedstrijd een hand geven.

2. Omgang met elkaar: Dit aspect richt zich op de respectvolle wijze waarop binnen sport met elkaar wordt omgegaan. Ook hier zijn er sport-specifieke verschillen in gedragingen. We verstaan hieronder omgang binnen een team, met de trainer, naar andere betrokkenen toe en dit zowel tijdens wedstrijden als op trainingen, zowel op als naast het sportveld.

3. Gelijke kansen: Hieronder vallen de randvoorwaarden die moeten doorgevoerd worden om sporters een gelijke kans op overwinning te geven: weersomstandigheden, materiaal, reeksindeling,... Ook de trainer tracht ervoor te zorgen dat iedereen dezelfde mogelijkheden krijgt om zich te ontwikkelen en zodus voldoende aandacht en speelkansen krijgt.

4. Volledige inzet: Een sporter dient zich steeds in te zetten om een zo goed mogelijk resultaat te behalen. Zich niet volledig willen inzetten is een vorm van spelbederf waarbij de tegenstander niet echt serieus wordt genomen of kan leiden tot competitievervalsing.

Figuur 1: Indeling fair play

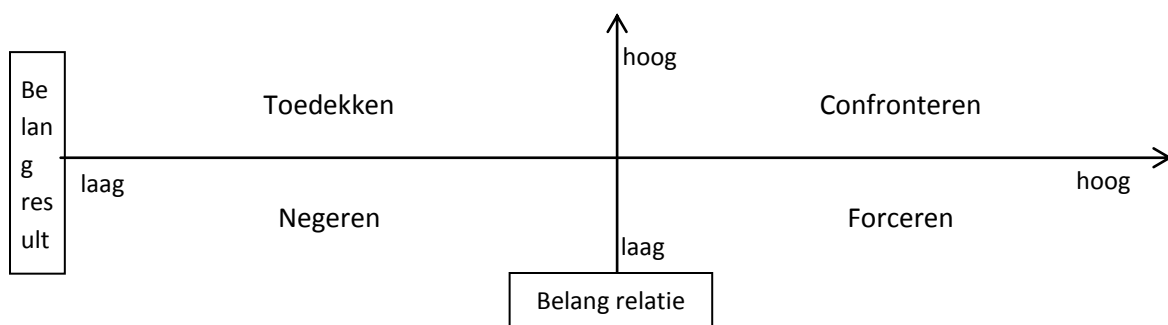
De mate waarin een sporter sportief gedrag vertoont, hangt in de eerste plaats samen met zijn eigen normen en waarden.

Daarnaast hebben ook de medespelers en tegenstanders een invloed op het gedrag. Is de tegenpartij een erg sportieve ploeg, dan zijn mensen geneigd zichzelf ook sportiever op te stellen. Is er daarentegen een scheidsrechter die al een aantal keer een foutieve beslissing heeft genomen, dan zal de sporter bij een volgende niet gefloten overtreding meer moeite hebben om zich sportief bij de beslissing neer te leggen.

Buiten de sporter en zijn directe omgeving (ouders, trainers en begeleiders) bepalen ook tal van andere invloeden en instanties de sfeer waarin sport wordt beoefend, zoals de media, sponsors en de toeschouwers. Zo zal iemand makkelijker toegeven dat het strafschoot is tijdens een training dan op de finale van een wereldkampioenschap.

b) Hoe reageren op onfaire situaties^{5,6,7}

Wanneer iets niet verloopt zoals het hoort, kan een trainer/coach het conflict op verschillende manieren proberen op te lossen. Er bestaan vier verschillende manieren om te reageren op een conflict. Geen enkele is beter of slechter dan de anderen. Op welke manier iemand reageert hangt af van de eigen persoonlijke voorkeur, het resultaat dat men wil behalen (horizontale as) en het belang van de relatie met de andere betrokkene(n) in het conflict (verticale as). Een trainer probeert de verschillende reacties met elkaar af te wisselen in functie van de situatie, zodat het effect van een bepaalde reactie behouden blijft.

Figuur 2 conflicthanteringsstijlen

Toedekken: De trainer reageert lacherig op de situatie of komt niet openlijk uit voor zijn mening. In zekere zin keurt hij het gedrag van zijn sporter goed. Het kan een goede reactie zijn als het probleem eigenlijk niet zo groot is of als iets niet opzettelijk gebeurt. De trainer wil liever geen ruzie en vermijdt dat het conflict escaleert.

Tijdens een trainingwedstrijdje voetbal trapt de keeper uit. Lander en Siebe gaan tegelijk naar de bal waarbij Lander over de bal en in het kruis van Siebe trapt. De trainer ziet het gebeuren en roept: "Ai Lander, dat was de verkeerde bal hé."

Margo en Sami lopen samen op de piste. Margo probeert Sami steeds te duwen. De trainer kijkt eens maar moppert: "Pfff, laat ze maar doen."

⁵ KNIJN, J. (2011). *In de juiste versnelling*. Zaltbommel: Thema.

⁶ VAN CRAEN, W. (1990). *Omggaan met anderen*. Leuven: Acco

⁷ STAFFORD, I. (2011). *Coaching children in sport*. New York: Routledge.

Negeren: De trainer reageert helemaal niet of reageert volkomen onverschillig. Hij vindt dat er geen probleem is, vindt het geen gepast moment om iets te zeggen of is van mening dat het niet zijn taak is het conflict op te lossen. Negeren kan een goede verrassende reactie zijn bij storend gedrag (kinderen willen juist dat er reactie komt) of wanneer een reactie beter uitgesteld kan worden naar een later moment zoals na de wedstrijd. Ook als de situatie opgelost kan worden door de sporters zelf, hoeft een trainer niet in te grijpen.

Tijdens de judoles voeren de 8-jarige vrienden Dries en Mats een oefenkamp uit. Alles gaat goed tot Dries per ongeluk een slag op het hoofd van Mats geeft. Mats neemt er weinig aanstoot aan en ze kampen verder. De trainer reageert niet.

Confronteren: Open communicatie door middel van een persoonlijk rustig gesprek of groepsgesprek. De trainer laat de betrokkenen hun gedachten en gevoelens weergeven, probeert te achterhalen waar bepaald gedrag vandaag komt en heeft als doel het probleem op te lossen. De relatie is van groot belang. Deze manier is tijdrovend zijn en kan dus niet bij elke situatie gebruikt worden.

Lies is pas beginnen meetrainen met de selectieploeg. Telkens wanneer er oefeningen per twee gedaan moeten worden, blijft Lies alleen over. Ze loopt wenend de kleedkamer in. Hierop roept de trainer iedereen bij elkaar en gaat een groepsgesprek aan om te achterhalen waarom niemand met Lien wil samenwerken en hoe ze dit in de toekomst gaan vermijden.

Forceren: De trainer wil zijn eigen wil doordrukken en acht vooral het resultaat belangrijk. Dit kan door te dreigen (nog 1x en je doet niet meer mee), te dwingen (naar de kant!) of een sarcastische opmerking te maken. Wanneer een snelle reactie is vereist, kan dit een goede manier zijn. Een trainer kan iets forceren zonder daardoor noodzakelijk heel boos te worden.

Tijdens een basketmatch van Stef (10 jaar) gaat de bal over de zijlijn. De scheidsrechter geeft een inworp voor de tegenpartij. Stef is het hier niet mee eens en begint de scheidsrechter uit te schelden. De trainer haalt Stef van het veld en laat hem 5 minuten afkoelen op de bank.

3) Verantwoord gedrag van de sportlesgever

Een trainer vertoont verantwoord gedrag als hij rekening houdt met de integriteit van de sporter en deze 'ongeschonden' laat, zowel op psychisch als of fysiek gebied.

a) Psychische integriteit⁸

Bij de relatie tussen een trainer en sporter is er sprake van machtsverschil. Dit machtsverschil wordt enerzijds veroorzaakt door het leeftijdsverschil en anderzijds door de hogere positie van trainer tegenover de sporter. Dit machtsverschil mag niet misbruikt worden. Het schaden van de psychische integriteit kan op volgende manieren gebeuren:

⁸ www.ethicsandsport.be

- **Dwingen:** Soms zijn kinderen nog niet rijp om bepaalde oefeningen te doen. Een trainer dient te allen tijde rekening te houden met het ontwikkelingsniveau en de behoeften van het kind.
- **Te hoge verwachtingen stellen:** Bij jeugdsport mag de nadruk niet liggen op het moeten winnen. In vele sporttakken wordt de rangschikking tijdens de competitie dan ook niet gecommuniceerd. Hoewel sommige sporters net beter presteren onder druk, kunnen anderen hier volledig aan onderdoor gaan. Ook hier dient voldoende rekening gehouden te worden met de mate waarin een individu met deze opgelegde stress kan omgaan.
- **Vernederen:** Kinderen kunnen niet alles en maken al eens fouten. Het is niet nodig hen hiervoor voor heel de groep te vernederen. Een trainer stelt zich best niet te autoritair op maar gaat op zoek naar andere manieren om de leidersfunctie duidelijk te maken.
- **Discrimineren:** Wat begint met een paar onschuldige grapjes of een dubbelzinnige opmerking kan al snel tot discriminatie leiden. Hierbij wordt onterecht onderscheid gemaakt tussen mensen of worden mensen ongelijk behandeld op grond van kenmerken die er niet toe doen, zoals sekse, handicap, leeftijd, afkomst, seksuele voorkeur... Een trainer dient alle spelers op dat vlak gelijk te behandelen.

Ahmed komt de laatste weken altijd te laat. Trainer Kurt denkt dat dit te maken heeft met de cultuur van Ahmed. Stiptheid is niet belangrijk voor hem. Toch vraagt Kurt waarom Ahmed tegenwoordig te laat komt. De school van Ahmed stopt een uur later, waardoor hij onmogelijk op tijd op de training kan zijn. Samen zoeken ze naar een oplossing.

b) Fysieke integriteit

De trainer heeft een belangrijke taak om zijn sporters elk volgens zijn/haar mogelijkheden te laten sporten. Hij begeleidt zijn sporters in het ontwikkelen van hun sportieve vaardigheden. Belangrijk daarbij is het rekening houden met de leeftijd, het niveau, de eigen mogelijkheden en zodoende voldoende aangepaste trainingen te voorzien. Het schaden van de fysieke integriteit kan op volgende manieren gebeuren:

- **Overtraining:** Te veel of te zwaar trainen waardoor de sporter niet voldoende kan recupereren, overbelast geraakt en zodoende lichamelijke schade kan ondervinden is een vorm van niet-integer handelen.
- **Onaangepaste oefeningen:** Een trainer moet zowel de oefeningen op zich als het gebruikte materiaal aanpassen aan de leeftijd van het kind. Ook veiligheid is hier een belangrijk onderdeel van.
- **Fysieke straffen en geweld**
- **Seksueel grensoverschrijdend gedrag**

c) Wat is seksueel grensoverschrijdend gedrag?⁹

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is een moeilijk af te bakenen begrip. Wat voor de ene een normale handeling is, kan door een andere als intimiderend aanzien worden. Toch zijn er 6 criteria die kunnen bepalen of bepaalde handelingen al dan niet grensoverschrijdend zijn. De eerste drie criteria geven vooral invulling aan de noodzakelijke voorwaarden voor een positieve seksuele

⁹ SENSOA (2009). *Gids over seksueel grensoverschrijdend gedrag*.

interactie, de laatste drie zijn onderdeel van wat beschouwd wordt als ‘sociaal wenselijk en aanvaardbaar gedrag’. Onder de uitleg staat telkens een voorbeeld waarbij **niet** voldaan wordt aan het criterium.

Wederzijdse toestemming	Vrijwilligheid	Gelijkwaardigheid
Beide partijen stemmen volkomen bewust in met gedrag.	Geen dwang, manipulatie, dreigingen, groepsdruk, chantage,...	Evenwicht op vlak van intelligentie, kennis, macht,...
<i>Trainer gluurt stiekem in de douches van de meisjes.</i>	<i>Een meisje laat toe dat de trainer over haar billen wrijft, al heeft ze dat eigenlijk niet graag.</i>	<i>Een seksuele relatie tussen een trainer of leerkracht en een 17-jarige.</i>
Leeftijdsadequaat	Zelfrespect	Contextadequaat
Gedrag dat op een bepaalde leeftijden kan verwacht worden.	Zichzelf geen schade berokkenen op fysiek, sociaal of psychologisch vlak.	Gedrag dat binnen een bepaalde context verwacht kan worden.
<i>Iemand van 15 praat expliciet over seks met een iemand van 7.</i>	<i>Een dertienjarige turnster paradeert in ondergoed in de sporthal.</i>	<i>De trainer geeft romantische cadeautjes tijdens de training.</i>

Tabel 1: criteria grensoverschrijdend gedrag¹⁰

d) Hoe reageren bij grensoverschrijdend gedrag?¹¹

Trainers moeten ervoor zorgen dat kinderen in een veilige omgeving aan sport kunnen doen. Daarbij is het ook hun taak om signalen op te vangen die mogelijk wijzen op problemen en grensoverschrijdend gedrag. In vele gevallen zal de sporter misschien gewoon een mindere dag hebben, maar toch is het belangrijk even te vragen of er iets aan de hand is. Wanneer een sporter niet wil praten kunnen ook fysieke signalen of veranderd gedrag een aanwijzing zijn voor grensoverschrijdend gedrag. Mogelijke signalen van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag zijn:

- teruglopende sportprestaties
- (vage) klachten over trainer of medesporters
- afwezigheid op training
- afname enthousiasme
- angst voor lichamelijk contact
- teruggetrokken of juist heel uitbundig zijn
- kneuzingen of blauwe plekken
- hoofdpijn, buikpijn, misselijkheid,...

Wanneer een trainer een vermoeden heeft van grensoverschrijdend gedrag, kan hij daar best eerst over praten met de sporter zelf. Dit gesprek kan ook overgelaten worden aan een andere volwassene of een vertrouwenspersoon. Voor alle informatie en ondersteuning kunnen trainers terecht bij een

¹⁰ FRANS, E. en FRANCK, T. (2010). *Vlaggensysteem*. Antwerpen: Garant.

¹¹ www.watisjouwgrens.nl

Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) of Vertrouwenscentra Kindermishandeling (VK). Zij kunnen indien nodig ook de hulpverlening opstarten of de politie inschakelen. Adressen of telefoonnummers zijn te vinden op www.caw.be en www.kindermishandeling.org.

Bij minderjarigen heeft een trainer meldingsplicht. Officieel moet men een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag melden bij het parket maar contact opnemen met een CAW of VK is algemeen aanvaard.

4) Informatie

Meer informatie over de behandelde thema's is te vinden op

www.ethischsporten.be

www.ethicsandsport.com

www.vlaamsesportfederatie.be

www.watisjouwgrens.nl

www.sensoa.be

Bibliografie

- BUISMAN, A., STEENBERGEN, J. en VAN DE LANGEMHEEN, J. (1997). *Fair play in de sport. Een vakoverschrijdend programma voor het voortgezet onderwijs*. Bekadidact.
- STEENBERGEN, J., VAN HILVOORDE, I. en TAMBOER, JWI. (1995). *Fair play: Een conceptuele beschouwing van fair play in het licht van een ruimer waarden en normen debat*. Arnhem: NOS*NSF (publicatienummer 259).
- KNIJN, J. (2011). *In de juiste versnelling*. Zaltbommel: Thema.
- STEENBERGEN, J. en VLOET, L. (2007). *Fair play...over de regels en de geest*. Deventer: ...daM uitgeverij.
- VSF. *Handleiding voor sportclubs. Wat met seksueel grensoverschrijdend gedrag?*
- STAFFORD, I.(2011). *Coaching children in sport*. New York: Routledge.
- SENSOA. (2009). *Gids over seksueel grensoverschrijdend gedrag*.
- FRANS, E. en FRANCK, T. (2010). *SENSOA Vlaggensysteem*. Antwerpen: Garant.
- NOC*NSF. (2005). *Wat is jouw grens? Preventie van seksuele intimidatie in de sport*.

Auteurs:

Joke De Bouw & Kristine De Martelaer,
Vrije Universiteit Brussel – vakgroep bewegingsvorming en sporttraining
jdebouw@vub.ac.be